

Н.С. Грищенко, А.А. Желобаев, А.А. Махров. – М.: Мелиорация и водное хозяйство, 1999. – 64 с. **3.** Гусева О.А., Невзоров В.А. Основы ландшафтоведения: Учеб. пособие / О.А. Гусева, В.А. Невзоров. – Ярославль: ЯрГУ, 2005. – 160 с. **4.** Гуцуляк В.М. Ландшафтознавство: теорія і практика: Навч. посібник / В.М. Гуцуляк. – Чернівці: Рута, 2005. – 124 с. **5.** Денисик Г.І. Нариси з антропогенного ландшафтознавства: Навч. посібник / Г.І. Денисик, В.М. Воловик. – Вінниця: ГПАНІС, 2001. – 171 с. **6.** Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 2006. – 184 с. **7.** Дудник Н.И. Ландшафтоведение: Учеб. пособие / Н.И. Дудник. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2000. – 172 с. **8.** Кучерявий В.П. Озеленення населених місць / В.П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2005. – 456 с. **9.** Лаптев А.А. Справочник работника зелёного строительства / А.А. Лаптев, Б.А. Глазачев, А.С. Маяк. – К.: Будівельник, 1984. – 152 с. **10.** Мауль Я.Я. Ландшафтоведение (территориальная организация культурных ландшафтов): Учеб. пособие / Я.Я. Мауль. – Целиноград: Целиноградский сельскохозяйственный институт, 1986. – 56 с. **11.** Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. Очерки антропогенного ландшафтоведения / Ф.Н. Мильков. – М.: Мисль, 1973. – 224 с. **12.** Родічкін І.Д. Лісопарки України / І.Д. Родічкін. – К.: Будівельник, 1968. – 168 с. **13.** Рубцов Л.И. Проектирование садов и парков: Учеб. пособие для техникумов / Л.И. Рубцов. – М.: Стройиздат, 1979. – 184 с. **14.** Фоминих И.Ю. Ландшафтоведение: Учеб. пособие / И.Ю. Фоминих. – Чита: ЧитГту, 2001. – 114 с. **15.** Формирование основных типов экспозиций в ботанических садах и дендропарках / С.И. Кузнецов, Ю.А. Клименко, Г.А. Миронова и др.; отв. ред. Н.А. Кохно. – К.: Наукова думка, 1994. – 201 с.

УДК 911.3

Война І. М., Хасцький Г. С.

Створення екомережі Вінницької області з урахуванням висотної диференціації та ландшафтного різноманіття

У статті відображено закономірності висотного розподілу заповідних об'єктів Вінницької області, проаналізовано їх структуру на різних висотно-ландшафтних рівнях. З'ясовано, що природно-заповідний фонд області має один з найнижчих показників в Україні, і до реєстру включені лише заповідні об'єкти натурального походження, тоді як антропогенні залишаються поза увагою. У зв'язку з цим запропоновано перспективні підходи щодо оптимізації природоохоронної мережі та створення нових заповідних об'єктів області, при цьому враховуючи висотну диференціацію ландшафтних комплексів, яка в свою чергу, сприяє збільшенню ландшафтного різноманіття.

Ключові слова: екомережа, заповідні об'єкти, висотна диференціація, ландшафтне різноманіття, Вінницька область.

Война И.Н., Хаецкий Г.С. Создание экосети Винницкой области с учетом высотной дифференциации и ландшафтного разнообразия. В статье отражены закономерности в высотном распределении заповедных объектов Винницкой области, проанализирована их структура на различных высотно-ландшафтных уровнях. Выяснено, что природно-заповедный фонд области имеет один из самых низких показателей в Украине, и в реестр включены только заповедные объекты натурального происхождения, тогда как антропогенные остаются без внимания. В связи с этим предложены перспективные подходы к оптимизации природоохранной сети и создание новых заповедных объектов области, при этом учитывая высотную дифференциацию ландшафтных комплексов, которая в свою очередь, способствует увеличению ландшафтного разнообразия.

Ключевые слова: экосеть, заповедные объекты, высотная дифференциация, ландшафтное разнообразие, Винницкая область

Voyna I.N. Khaetskiy G.S. Create Econet Vinnitsa region considering the altitude differentiation and landscape diversity. The article reflected patterns in the vertical distribution of protected objects Vinnitsia region, analyzed their structure at different altitude and landscape levels. It was found that the nature reserve fund area has one of the lowest in Ukraine, and the registry included only preserved areas

of natural origin, whereas anthropogenic left unattended. In connection with this proposed promising approaches for optimizing environmental networks and the creation of new protected areas region, while considering the altitudinal differentiation of landscapes, which in turn increases landscape diversity.

Keywords: ecological network, protected objects, altitude differentiation, landscape diversity, Vinnytsia region.

Актуальність дослідження. З усього різноманіття сучасних проблем однією з найскладніших є проблема наростання суперечностей між природними процесами та процесами соціально-економічного розвитку і використання природних ресурсів. Розвиток промислового й аграрного виробництва, використання значної кількості природних ресурсів, урбанізація та інші складні антропогенні процеси суттєво впливають на цілісність природних екосистем і структурно-функціональну організацію ландшафтів, зумовлюють глибокі зміни у ландшафтних комплексах, руйнують біологічне і ландшафтне різноманіття. Головним завданням раціонального природокористування є створення екомережі, що забезпечить функціональну цілісність й оптимальне співвідношення компонентів у натуральних і натурально-антропогенних ландшафтах, а також максимально збереже біологічне і ландшафтне різноманіття.

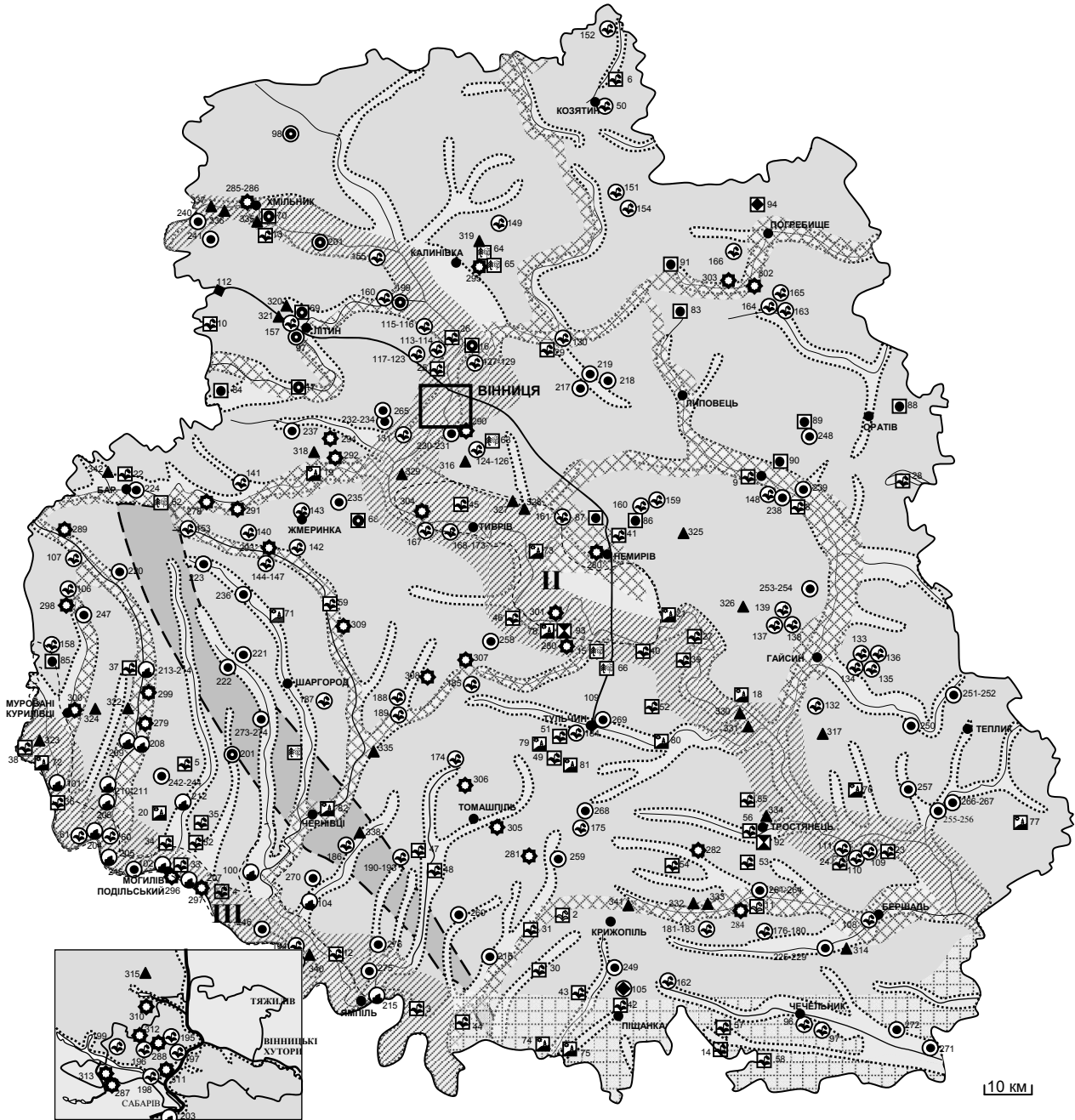
Вихідні передумови. Детальний опис та характеристика заповідних об'єктів Вінницької області подано в низці наукових праць, різноманітних реєстрах та довідниках [1, 4, 6, 10, 11]. Аналіз літературних джерел показав, що питання висотної диференціації висвітлене в різних аспектах: залежність ґрунтів, рослинного та тваринного світу від мезо- та мікрорельєфу [5, 7-9, 12]. Проте недостатньо вивченим є питання висотної диференціації ландшафтних комплексів при зонуванні вже наявних заповідних об'єктів поліфункціонального призначення та формуванні екологічної мережі області.

Постановка мети та завдань дослідження. Метою роботи є спроба прослідкувати закономірності у висотному розподілі заповідних об'єктів Вінницької області, проаналізувати їх структуру на різних висотно-ландшафтних рівнях, запропонувати перспективні підходи щодо оптимізації природоохоронної мережі та створення нових заповідних об'єктів.

Природно-заповідний фонд області станом на 01.01.2009 р. налічує 21 заказник, 10 пам'яток природи, 11 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення та 299 територій та об'єктів різних категорій місцевого значення (рис. 1). Загалом площа природно-заповідного фонду становить 23841,3 га (0,92% від загальної площі області) [10]. Це один з найнижчих показників в Україні, і причиною цього є значна розораність території області.

Основним шляхом збільшення природно-заповідного фонду Вінницької області є вилучення цінних об'єктів з народного господарства і переведення їх у ранг заповідних. Доцільно було б включити до єдиної системи природоохоронних об'єктів як натуральні так і антропогенні ландшафтні комплекси. До того ж, при створенні заповідних об'єктів необхідно враховувати висотні особливості території, адже висотно-ландшафтні рівні характеризуються своєрідністю структури заповідних територій. Вона проявляється у переважанні на кожному рівні тих чи інших категорій заповідних об'єктів.

На території Вінницької області висотна диференціація проявляється у наявності трьох висотно-ландшафтних рівнів. Проаналізувавши карту, можна зазначити, що кожному із висотних рівнів відповідають певні категорії заповідних

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ЕЛЕМЕНТИ ВИСОТНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ

- Нижній, акумулятивний висотно-ландшафтний рівень
- Середній, акумулятивно- денудаційний висотно-ландшафтний рівень
- Верхній, денудаційний висотно-ландшафтний рівень
- Межі між нижнім і середнім висотно-ландшафтними рівнями
- Межі між середнім і верхнім висотно-ландшафтними рівнями

ЕЛЕМЕНТИ ЕКОМЕРЕЖІ

- Південно-Бузький та Дністровський меридіональні коридори національної екомережі
- Степовий широтний коридор національної екомережі
- Регіональні екологічні коридори

ЗАКАЗНИКИ

- ботанічні
- зоологічні
- лісові
- ландшафтні
- гідрологічні
- орнітологічні
- комплексні
- Алея вікових лип

ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ

- ботанічні
- зоологічні
- геологічні
- гідрологічні
- комплексні
- парки-пам'ятки природи
- заповідні об'єкти
- Регіональні ландшафтні парки

Рис. 1. Розподіл сучасної екологічної мережі Вінницької області за висотно-ландшафтними рівнями

I. Дністер (18,2 тис.га)	Регіональні ландшафтні парки		III. Середнє Побужжя (16,7 тис. га)
	II. Мурафа 3452,7 га		
	Заказники загальнодержавного значення		
	<i>Ботанічні</i>		
1. Устянська Дача	5. Вендичанська	8. Дашівський	12. Урочище “Білянський ліс”
2. Горячківська Дача	Дубина	9. Іллінецький	13. Хмільницька дача
3. Криве	6. Сестринівська Дача	10. Дяківці	14. Бритавський
4. Бронницький	7. Урочище “Журавлівська Дача”	11. Гайдамацька балка	
	<i>Лісові</i>		
15. Марксова Дубина			
	<i>Зоологічні</i>		
16. Буго-Деснянський		17. Згарський	
	<i>Ландшафтні</i>		
18. Коростовецький	19. Володимирівська Дубина	20. Грабарківський	21. Урочище “Самчиньське”
	Заказники місцевого значення		
	<i>Ботанічні</i>		
22. Шиянецьке	32. Григорівська гора	42. Кукулянська дача	52. Урочище “Березів яр”
23. Крушинівський	33. Бронницька гора	43. Кисерняк	53. Ободівська дача
24. Сумівський	34. Криштофорівська гора	44. Урочище “Кікеї”	54. Цибулівська дача
25. П'ятничанське		45. Крутосхили	55. Урочище “Половича”
26. Стрижавські орхідеї	35. Звеняча долина	46. Закрута	56. Тростянецький
27. Ладжинський	36. Бернашівський	47. Лужки	57. Вербська дача
28. Запопова	37. Значок	48. Стінка	58. Червоногреблянський
29. Курочка	38. Наддністрянський	49. Дранка	59. Копистирин
30. Урочище “Турська стінка”	39. Урочище “Анциполівське”	50. Урочище “Дзерівка”	60. Лядова
31. Урочище “Суха долина”	40. Гранітні скелі	51. Урочище “Гора Дубина”	61. Нагоряни
	41. Сажчанська долина		
	<i>Лісові</i>		
62. Заповідні модрина	64. Калинівський	66. Брацлавська дача	
63. Вороновицька дача	65. Сосновий бір	67. Моївська дача	
	<i>Зоологічні</i>		
64. Лебединий	69. Урочище “Дубина”	70. Сандрацький	
	<i>Ландшафтні</i>		
71. Мовчани	74. Вище школи	77. Бутова	80. Урочище “Федьківське”
72. Дністер	75. Урочище “Біля вапняків”	78. Прибузький	81. Ковалева
73. Лучанське	76. Левада	79. Марусине	82. Мурафа
	<i>Гідрологічні</i>		
83. Початок	86. Осоковий	88. Осична	90. Синарна
84. Горбовецький	87. Устя	89. Малоростівський	91. Зелені криниці
85. Переладіно			
	<i>Орнітологічні</i>		
92. Тростянецький		93. Мазуровецька долина	
	<i>Комплексні</i>		
94. Гопчиця			
	Пам'ятки природи загальнодержавного значення		
	<i>Ботанічні</i>		
95. Терещуків яр		96. Ромашково	
	<i>Зоологічні</i>		
97. Урочище “Дубина”		98. Урочище “Рибчиньська Дубина”	
	<i>Геологічні</i>		
99. Урочище “Гайдамацький яр”	100. Відслонення Грушанської світи	101. Пісковики Бернашівки	102. Відслонення Могилівської світи
			103. Урочище “Стінка”
	<i>Комплексні</i>		
104. Урочище “Княгиня”			
	Пам'ятки природи місцевого значення		
	<i>Ботанічні</i>		
105. Алея вікових лип	130. Сосна кримська	154. Софора японська	177. Заповідні сосни
106. Ясени	131. Прибузька горішина	155. Бук європейський	178. Еталонна діброва
107. Алея дуба червоного	132. Басаличівська дубина	156. Вікові сосни	179. Ободівська дубина
108. Дуб-велетень	133. Гайсинська горішина	157. Літинська діброва	180. Ділянка скополії карніолійської
109. Вікові ялини	134. Продуктивна дубина	158. Дуби велетні	181. Цибулівська діброва
110. Віковий дуб	135. Еталонна діброва	159. Дуб-патріарх	182. Дуб Гордій
111. Сумівська дубина	136. Гайсинська діброва	160. Ковалівські дубчаки	183. Цибулівський ліс
112. Алея вікових лип	137. Ситковецька горішина	161. Бук європейський	184. Софора японська
113. Круглиця	138. Ситковецькі буки	162. Дуб пірамідальний	185. Шпиківська дубина
114. Горішина	139. Горіхи-екзоти	163. Плисківські каштани	186. Могутні дуби
115. Горіховий гай	140. Вікові дуби	164. Віковий дуб	187. Віковий дуб
116. Маленька біданка	141. Стодільська платани	165. Вікові модрина	

117.Одинокий дуб	142.Дуб	166.Високо-продуктивні	188.Гікори білий Віковий
118.Культура горіха чорного	М.Коцюбинського	модрини	дуб
119.Еталонна діброва	143.Група дерев липи	167.Шершнянська скеля	189.Алея сосни веймутової
120.Горіх грецький	Мішо	168.Буковий гай	190.Дуби-красені
121.Горіх маньчжурський	144.Кедр сибірський	169.Красені буки	191.Дуби-велетні
122.Горіх чорний	145.Бук червонолистий	170.Продуктивна бучина	192.Віковий дуб
123.Якушинецька бучина	146.Ясен плакучий	171.Тиврівські буки	193.Дуб велетень
124.Діброва	147.Бук плакучий	172.Бук європейський	194.Берека
125.Вороновицька горішина	148.Віковий дуб	173.Буковий ліс	195.Красень-дуб
126.Вороновицька дубина	149.Бук західний	174.Група екзотів	196.Дуб велетень
127.Кабачок	150.Вікові дуби	175.Томашпільські дубчаки	197.Сосна веймутова
128.Бук європейський	151.Сосна веймутова	176.Ободівські сосни	198.Алея горіха Зібольда
129.Михайлівська бучина	152.Ялина срібляста		
	153.Алея модрини		
	європейської		
199.Боброве поселення		Зоологічні	201.Бобровий
		200.Озеро	
202.Ямпільські шари	206.Бронницькі шари	210.Яришівська світа	213.Верхньопротерозойські
203.Скеля	207.Ломазівські шари	211.Верхньопротерозойські	осадові породи
М.Коцюбинського	208.Сеноманські вапняки	породи	214.Ольчедаївські шари
204.Печери	209.Лядовські шари	212.Протерозойські	
205.Сеноманські вапняки		пісковики	
		Гідрологічні	
215.Джерело “Дзигівське”	232.Криниця Гонти	248.Джерело “Бездонне”	263.Джерело “Гвинтове”
216.Група джерел “Ізвір”	233.Джерело “Стінка”	249.Джерело	264.Джерело “Демидова
217.Джерело “Лісове”	234.Лебідеві криниці	“Васильківське”	криниця”
218.Джерело “Прибережне”	235.Джерело “Жива вода”	250.Джерело “Потоки”	265.Джерело “Медвянка”
219.Джерело “Дзеркальне”	236.Джерело “Вербичка”	251.Кацмазівські джерела	266.Джерело “Ленінка”
220.Джерело “Бровари”	237.Джерело “Нове життя”	252.Джерело “Ревуха”	267.Джерело “Задвірне”
221.Джерело “Вікнина”	238.Джерело “Піски”	253.Криничка котовців	268.Три криниці
222.Жорнавські криниці	239.Джерело “Лісове”	254.Лісова криниця	269.Суворівська криниця
223.Джерело “Комсомолка”	240.Джерело “Вікнина”	255.Джерело “Сонячне”	270.Джерело “Кадуб”
224.Колонія сірих чапель	241.Джерело “Циганське”	256.Джерело “Польове”	271.Група джерел
225.Джерело “Глибоке”	242.Джерело “Ревуха”	257.Кукавські джерела	“Берізки”
226.Джерело “Низьке”	243.Марківські джерела	258.Джерело “Драгана”	272.Три криниці
227.Джерело “Смачне”	244.Яланецькі джерела	259.Джерело “Війтове”	273.Джерело “Південне
228.Джерело “Овече”	245.Джерело “Худенкова	260.Джерела “Серебря”	вікно”
229.Джерело “Холодне”	криниця”	261.Джерело “Яруга”	274.Джерело “Федірчик”
230.Джерело “Липки”	246.Джерело “Чапля”	262.Джерело “Черешневий	275.Гальжбійські джерела
231.Джерело “Теребіж	247.Джерело “Янтар”	дзвін”	
		Комплекси	
276.Музей-садиба М.Коцюбинського			
	Парки – пам’ятки природи загальнодержавного значення		
277.Ботанічний сад	280.Немирівський парк	283.Ободівський парк	286.Парк ім. Леніна
“Поділля”	281.Антопільський парк	284.Печерський парк	287.Центральний парк
278.Чернітинський парк	282.Верхівський парк	285.Парк ім. 50-річчя	культури і відпочинку
279.Немерчанський парк		Жовтня	ім. Горького
	Парки – пам’ятки природи місцевого значення		
288.Парк ім. О.І.Ющенка	295.“Саджавка”	300.“Жван”	307.Рахнянський парк
289.Парк-садиба “Лугове”	296.Центральний парк	301.Сокілецький парк	308.Деребчинський парк
290.Мала Софіївка	культури і відпочинку	302.Васильківський парк	309.Федорівський парк
291.Северинівський парк	м. Могилів-	303.Спичинецький парк	310.П’ятничанський парк
292.Браїлівський парк	Подільського	304.Сутиський парк	311.Дендрарій лісово-
293.Олександрівський парк	297.Бронницький парк	305.Комаргородський парк	дослідної станції
294.Дендрологічна ділянка	298.Михайловецький парк	306.Олександрівський парк	Музей-садиба
	299.“Вікторія”		М.І.Пирогова
		Заповідні урочища	
312.Петрашівка	319.Вільхове	326.Ситковецьке	333.Марунів сад
313.Жолоби	320.Соколівська дача	327.Вороновицька дача	334.Кайдуби
314.Лиса гора	321.Літинська дача	328.Вороновицькі ясени	335.Хмільницьке
315.П’ятничанське	322.Богушево	329.Гніванське	336.Березнянський ліс
316.Вороновицьке	323.Бучина	330.Ладижинська діброва	337.Дубина
317.Басаличівське	324.Шкалів яр	331.Ладижинські ясени	338.Моївське
318.Жмеринська діброва	325.Криковецька дача	332.Панькове	339.Михайлівське

об'єктів.

Нижній висотно-ландшафтний рівень (“молодий”) з абсолютними висотами 70-150 м. охоплює річища, заплавні та терасові типи місцевостей. Території, де наявні ці типи місцевостей, є сильно антропогенізованими. В більшості випадків вони розорані, або зайняті під луки для сінокосіння та випасу худоби.

На нижньому акумулятивному висотно-ландшафтному рівні розміщені, переважно, гідрологічні та зоологічні природоохоронні об'єкти, які створені безпосередньо на водоймах, біля водосховищ і ставків, річок та в їх заплавах. Внаслідок тривалого замулення вони поступово перетворилися у водно-болотні угіддя. Згодом тут поселилися водно-болотні птахи з сусідніх природних зон – мішано-лісової і степової. Прикладом може бути Микулинецький заказник у Вінницькій області, де щорічно гніздуються від 80 до 300 пар диких гусей.

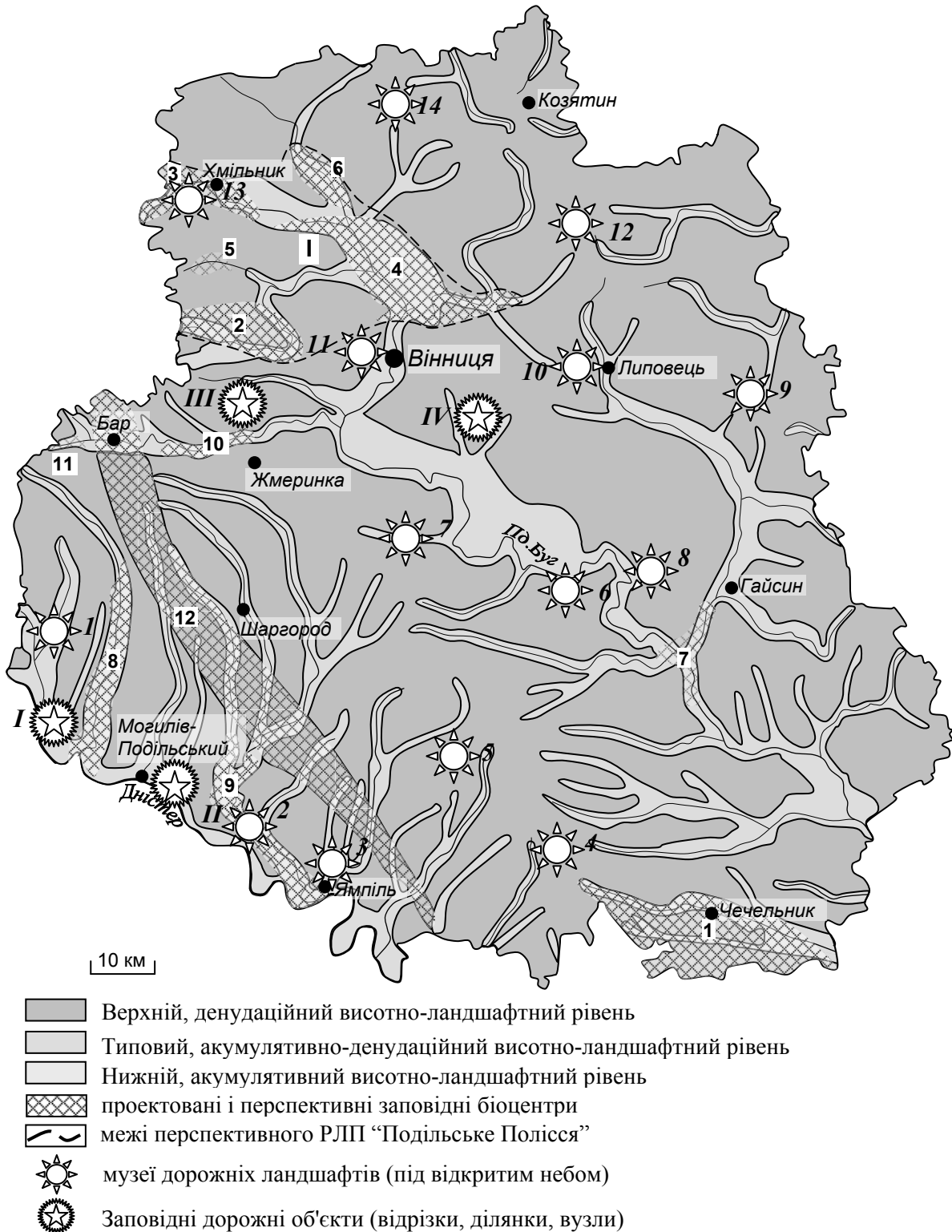
На молодому висотно-ландшафтному рівні значне розширення природно-заповідного фонду можливе за рахунок регіонального ландшафтного парку “Подільське Полісся” на північний схід від Вінниці (рис. 2). Необхідність його створення викликана тим, що тут серед лісостепової рослинності сформувалась поліська флора.

Середній висотно-ландшафтний рівень (“типовий”) найбільш поширений у регіоні – охоплює надзаплавно-терасові (високі тераси) схилів та плакорні типи місцевостей. Абсолютні висоти сягають – 200-250 м. „Типовий” висотно-ландшафтний рівень Вінницької області багатий на цікаві і, у більшості випадків, унікальні природоохоронні об'єкти. Серед них велику наукову цінність мають різноманітні геологічні пам'ятки природи загальнодержавного та місцевого значення. Адже долини річок, а особливо Дністровський каньйон – це геологічний музей під відкритим небом. Велика частка тут лісових, ландшафтних і ботанічних заказників. Більшість із них приурочена до схилів та каньйоноподібних місцевостей.

На типовому висотно-ландшафтному рівні збільшення природно-заповідного фонду можливе за рахунок виникнення заповідних об'єктів літолого-геоморфологічної групи. Вони формуються в процесі видобутку корисних копалин, в результаті чого відкриваються різні гірські породи, які можуть стати еталонами геологічних розрізів. Серед них розрізи гранітів і гнейсів Витавського родовища, сієнітів – Сабарівського та гранат-біотитів – Іванівського родовищ. Унікальними є також розрізи кристалічних порід, характерних для Середнього Побужжя – “бугітів”, “вінніцитів”, “собітів”. У відпрацьованих кар'єрах формуються еталонні ділянки гідрологічної групи (водойми у гранітних кар'єрах – смт. Стрижавка, м. Гнівань; в каолінових – смт. Турбів, Глухівці), деякі з яких часто використовуються в рекреаційних цілях.

Іншими об'єктами для розширення ПЗФ цієї ж групи можуть стати белігеративні ландшафтні комплекси. Серед них – оборонні споруди стародавніх городищ (Немирівське, Сабарівське), замків, курганів. Як оригінальні форми рельєфу можуть бути відібрані окремі терикони, відвали розкривних порід, кар'єри, шахти, копальні (вапнякові, фосфоритові у Вінницькому Придністер'ї). Такі заповідні об'єкти придатні для туризму та в навчальних цілях студентами та учнями шкіл.

Заповідні об'єкти дорожніх ландшафтів можна представити історичними ділянками автодоріг (рис. 2) (покинута автодорога біля смт. Вороновиця

Рис 2. Картосхема проектованих і перспективних біоцентрів екологічної мережі Вінницької області та їх розподіл на висотно-ландшафтних рівнях (за [2] та [3] з доповненням авторів).

Проектовані і перспективні заповідні біоцентри: 1 – проектований НПП “Кармелюкове Поділля” (20,9 тис. га), I – перспективний РЛП “Подільське Полісся” (46 тис. га) до складу якого будуть входити заказники: 2 – “Летичівська долина” (ландшафтний,

9,6 тис.га), 3 – “Хмільницька дача” (лісовий, 6,3 тис.га), що охоплює Березнянську дачу й Мальовничі Чудинівські пороги, 4 – “Побузьке Полісся” (ландшафтний, 14,2 тис.га) і “Згарський” (існуючий загальнозоологічний, 3018,7 га), 5 – “Івчанський” (орнітологічний, 238 га), 6 – “Сниводський” (гідрологічний, 355 га), 7 – перспективний РЛП “Ладжинська Швейцарія” (6,5 тис.га), 8 – перспективний РЛП “Лядова” (3500 га), 9 – створений РЛП “Мурафа” (3452,7 га) пропонується розширити до 6589 га, 10 – перспективний РЛП “Рів” (2 тис. га), 11 – перспективний “Гармаківський” (гідрологічний, 604, 9 га), 12 – РЛП “Мурафські Товтри” (26,3 тис. га). **Перспективні “музеї” й окремі заповідні об’єкти дорожніх ландшафтів:** **Музеї:** I – с. Лядова – с. Яришів; II – м. Могилів-Подільський – с. Бронниця; III – с. Людавка – Слобода Межирівська; IV – смт. Вороновиця. **Об’єкти:** 1 – ділянка дорожніх ландшафтів у м. Муровані Курилівці (долина річки Жван); 2 – “серпантин” доріг в околицях сіл Буша і Яруга; 3 – “піщаникові” дороги в околицях м. Ямпіль; 4 – “серпантини” доріг в лесах урочища “Княгиня”; 5 – закарстовані ділянки доріг між м. Шаргород і с. Джурин; 6 – “стара” дорога м. Брацлава; 7 – ділянка дорожніх ландшафтів між селами Сокилець – Печера в долині р. Пд. Буг; 8 – ділянка дороги в рекультивованих гірничопромислових ландшафтах; 9-10 – ділянки дорожніх ландшафтів піщаних терас з оригінальними лісовими насадженнями; 11 – різновікові ділянки й відрізки дорожніх ландшафтів в структурі селитебних ландшафтів; 12 – вододільна ділянка дорожніх ландшафтів у поєднанні з іншими заповідними об’єктами; 13 – унікальні лісові ділянки дорожніх ландшафтів; 14 – залишки злітної смуги в структурі дорожніх ландшафтів, поблизу с. Осична.

Вінницького району) та залізничних шляхів (покинута залізниця в сосновому борі на пд.зх. околиці смт. Турбів Липовецького району), залишками злітних смуг (поблизу с. Крижанівка Хмільницького району), які відображують історію формування доріг. Доцільним є виділення унікальних або оригінальних доріг, наприклад “серпантини”, поширені у Придністер’ї поблизу с. Бронниця Могилів-Подільського р-ну, с. Вербовець Муровано-Куриловецького району.

Серед заповідних об’єктів фітологічної групи належне місце необхідно відвести заповіданню садових ландшафтів, кількість яких за попередні 10-15 років суттєво зменшилась, а в останні 5 років знову почала зростати. Серед еталонних ділянок – садові ландшафти сіл Бохоники, Медвеже Вушко, Лука-Мелешківська Вінницького району, смт. Сутиски Тиврівського району, с. Бронниця Могилів-Подільського району.

Важливим в естетичному плані є заповідання ландшафтно-інженерних систем, які гармонійно поєднують унікальні властивості природи, історичні події, оригінальні господарські або архітектурні споруди. Оригінальні споруди є майже у кожному районі області, варто лише детально проаналізувати їхню ландшафтну структуру і відібрати як заповідні.

„Старий”, денудаційний висотно-ландшафтний рівень представлений товтровим типом місцевостей, який охоплює територію Мурафських товтр. Товтровий тип місцевостей є бідним на заповідні об’єкти, тому на цій території необхідно створити ряд заповідних об’єктів. На верхньому денудаційному висотно-ландшафтному рівні до заповідних можна віднести, насамперед, окремі товтри, які поступово знищуються через видобуток вапняків. Окремі еталонні ділянки можна виділити також в межах розробок вапняків, з метою кращого вивчення геологічної будови товтрової масиви.

Висновки. При формуванні екомережі області необхідно враховувати не лише натуральні але й антропогенні ландшафтні комплекси. Так, на нижньому висотно-ландшафтному рівні можливе заповідання об’єктів гідрологічної групи.

На середньому типовому рівні до заповідних можна віднести літолого-геоморфологічні (еталонні геологічні розрізи, белігеративні ландшафтні комплекси), заповідні об'єкти дорожніх ландшафтів, архітектурні споруди.

На верхньому денудаційному рівні необхідне суттєве скорочення площ сільськогосподарських та гірничопромислових ландшафтів і створення на всій території РЛП "Мурафські Товтри".

1. Денисик Г.І. Лісополе України / Г.І. Денисик – Вінниця: Вид-во Тезис, 2001. – 284 с.
2. Денисик Г.І., Дорожні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, О.М. Вальчук – Вінниця: Теза, 2005. – 178 с.
3. Екологічна безпека Вінниччини / [редактор Олександр Мудрак]. – Вінниця: ВАТ "Міська друкарня", 2008. – 456 с.
4. Заповідне Поділля: Краєзнавчі нариси. / (За ред.: Г.І. Денисика, В.Є. Любченка). – "Видавництво "Тезис" 2000. – 104 с.
5. Кирилюк Л.М. Висотна диференціація ландшафтів Поділля: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец.: 11.00.01 – "фізична географія, геофізика і геохімія ландшафтів" / Л.М. Кирилюк – Львів, 2007. – 20 с.
6. Леоненко В.Б. Додаток до атласу об'єктів природно-заповідного фонду України / В.Б. Леоненко, М.П. Стеценко, Ю.М. Возний. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003 – 119 с.
7. Маринич О.М. Ярусність рельєфу платформної частини України / О.М. Маринич // Вісник Київ. ун-ту. Сер. Геол. Та геогр. – 1961. – №4. – Вип. 1. – С. 58-63.
8. Мильков Ф.Н. Влияние рельефа на растительный и животный мир. (Биогеоморфологический очерк) / Ф.Н. Мильков – М., Географгиз, 1953. – 164 с.
9. Мильков Ф.Н. О явлениях вертикальной дифференциации ландшафтов на Русской равнине / Ф.Н. Мильков // Вопросы географии.–1947.– №3.– С. 87-102.
10. Реєстр природно-заповідного фонду Вінницької області / (Укладачі: Є.І. Ворона, І.М. Кононова, О.В. Коник) – Вінниця, 2005. – 52 с.
11. Середнє Придністров'я / За ред. Г. І. Денисика. – Вінниця, ПП "Видавництво "Теза", 2007. – 431 с.: іл. – (Поділля: природа і ландшафти).
12. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Висотна диференціація рослинного покриву Поділля / Шеляг-Сосонко Ю.Р. // Український ботанічний журнал, 1970. – Т. 27, №4. – С. 523-525.

УДК 504.54.062.4(477.44)

Дєдов О. В., Кирилюк Л. М., Дєдов О. О.

Еколого-ландшафтне землеробство як панацея деградації ґрунтів Вінницької області

Наведені дані результатів вивчення землекористування в аграрній сфері Вінницької області, сучасного екологічного стану у ній ґрунтів та сільськогосподарських ландшафтів. Проаналізований стан досліджень проблеми створення екологічно збалансованої структури агроландшафтів і приведене науково обґрунтоване співвідношення площ у них угідь: ріллі 45-55%, лук – 40-45% (відношення 1:0,8-0,9), лісистість всієї території – 17-18%, полезахисних лісосмуг – 2,0-2,5% від площі орних земель для створення якого у регіоні при сучасній площі у ньому земель у обробітку 1729, 4 тис. га (65,3 % його загальної території), лук і пасовищ – 9, лісів – 14,2, інших земель – 11,5% та відношенні площі ріллі до зайнятої багаторічними травами 1:0,14 необхідно зменшити площу земель у обробітку приблизно в 1,6-1,9 рази, збільшити площу лук у 3,4-3,8, лісів – 1,2-1,3 рази та впровадити еколого-ландшафтне землеробство.

Ключові слова: ґрунт, агроландшафт, деградація, еколого-ландшафтне землеробство.

Дєдов А.В., Кирилюк Л.Н., Дєдов А.А. Эколого-ландшафтное земледелие как панацея деградации почв Винницкой области. Приведены данные результатов изучения землепользования в аграрной сфере Винницкой области, современного экологического состояния в ней почв и сельскохозяйственных ландшафтов. Проанализировано состояние исследований проблемы создания сбалансированной структуры агроландшафтов и наведено научно